

New Educational Approaches

New Educational Approaches

E-ISSN: 2423-6780

Vol. 19, Issue 2, No.40, P: 189- 214

Received: 27/05/2024 Accepted: 26/02/2025

Research Article

Comparative Study of Master's degree of Art Education Courses in Selected Universities with the aim of Proposing Practical Courses for the Establishment of this field in Iran

Bahareh Heidari Venicheh: Ph.D. Student in Reserch Art , Faculty of Reserch Excellence in Art and Entrepreneurship, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

bahar.heidari@yahoo.com

Mehrnoosh Shafiei Sararoudi* : Associated Professor, Faculty of Handicrafts, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran.

m.shafiee@au.ac.ir

Mohammad Javad Liaghatdar: Professor in Curriculum, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

javad@edu.ui.ac.ir

Abstract

Teaching art is one of the most important issues from childhood to adulthood. How art is taught and what topics and categories should be considered in this education is so important that it has led to the formation of an independent field under the title of art education at the world level, and is offered in universities of many countries. Meanwhile, its absence and necessity of this field in Iran are clearly visible. The purpose of this article was to compare the curriculum of art education at the master's level among the eighteen universities of USA, Canada, UK, Germany, India, Singapore, UAE (Dubai) and South Africa. All universities have been selected purposefully as study samples. The comparative research method was based on the theory of George Brady and the data was collected from to the website of the selected universities. The main research question is: How is the curriculum of art education at master's level in other countries? And what common and non-common courses are offered for this field? The result of this research shows that the total number of courses available in eighteen selected universities is ninety courses. Among these, seventeen courses are taught jointly in universities. This shows that these lessons are very important. Based on the comparison and analysis of the obtained information, these courses can be presented in ten categories including Art lessons, Research method, Historical and philosophical lessons, Technology and current issues in art education, Learning and psychology topics, Teaching method and teacher training, Basics and theories in art education, Art workshop lessons, Curriculum and training and Thesis. The courses of each category were presented along with the priority, based on the frequency and repetition of courses in selected universities. These findings can be used in the development of this field in the country and be adapted according to the country's educational policies.

Key words:

Comparative Studies, Art Education, Art education field, Art education curriculum

Introduction

Teaching art is a crucial issue from childhood to adulthood. The significance of how art is taught and what topics should be covered in art education has led to the establishment of an independent academic discipline called "Art Education" worldwide, offered in numerous universities across different countries. However, its absence and the necessity for this field in Iran are clearly evident. This paper aims to conduct a comparative analysis of the curriculum, focusing on the courses offered in the Master's degree program in Art Education at 18 universities: 1. Tufts University, USA 2. University of Illinois, USA 3. Kent State University, USA 4. Indiana University, USA 5. Penn State University, USA 6. University of Florida, USA 7. Adelphi University, USA 8. Boston University, USA 9. University of Cincinnati, USA 10. Concordia University, Canada 11. University of British Columbia, Canada 12. Middlesex University Dubai 13. Jamia Millia Islamia, India 14. Nanyang Technological University, Singapore 15. Leipzig University, Germany 16. Giessen University, Germany 17. UCL University, England 18. Stellenbosch University, South Africa. All universities were purposefully selected as case studies .

Regarding the importance and necessity of art education and the establishment of this field in Iran, it can be said that since art plays a fundamental and strategic role in cultural development and social orientation across various population layers, it requires individuals who not only teach art effectively but also teach *good* art to others. Achieving this goal requires a well-structured curriculum in Art Education that trains graduates with both theoretical and practical expertise in teaching art. Unfortunately, in our country, art education has been treated superficially and left without a precise and scientific plan. In contrast, in the discussion of art education in developed countries, there are very important and necessary issues in the field of education, such as psychology, cultural, social issues, and targeted policies, which the art teacher should be aware of and have learned the methods of art education based on various conditions. Therefore, it can be said that art education has its own conditions and requirements, which in its scientific form is beyond teaching a mere technique that requires attention and specialized planning.

Methodology

This research falls into the category of developmental studies and employs a comparative analysis method based on George Bereday's (1969) theory, which consists of four stages: description, interpretation, juxtaposition, and comparison. The information and data of the research were collected by reviewing the official websites of the selected universities and qualitatively analyzing course titles and content. This research initially started with a comprehensive and complete look at all universities offering the field of "Art Education" in different countries from different continents (Asia, Africa, America, and Europe), but since access to the curriculum of all those universities was not possible, only those universities that had this possibility were included in the research community, among which examples were used and presented in this article that have geographical-cultural diversity. Finally, 18 universities from eight countries of the United States, Canada, England, Germany, India, Singapore, the United Arab Emirates (Dubai), and South Africa were selected as case studies.

Research Findings

To answer the main research question "What is the structure of the Art Education curriculum at the master's level in other countries, and based on comparative studies, what courses can be proposed for establishing this field in Iran?" It is necessary to first find answers to other initial questions, which are: 1. What courses are offered in the Master's Art Education programs at the 18 selected universities? 2. Under what titles can the courses offered in the 18 selected

universities be categorized? 3. Which courses are commonly taught across these universities? 4. How can the common courses be ranked from the most to the least frequently offered? In order to achieve the goal of the research, it is necessary to answer the questions based on the sequence presented.

Discussion of Results and Conclusion

First, the courses in Art Education at each university were studied, and their titles were extracted to compile a list. The total number of courses across the 18 universities amounted to 90, as presented in Table 1. In the next step of the research, by examining the course titles and the content of the courses, they were categorized. Finally, the results of these reviews showed that eleven important categories are offered in the field of art education in the studied universities, which in order of priority are: 1. Art courses 2. Research methods 3. Historical and philosophical courses 4. Technology and current topics in art education 5. Learning and psychology topics 6. Cultural foundations 7. Teaching methods and teacher training 8. Foundations and theories in art education 9. Art workshop courses 10. Curriculum and instruction 11. Thesis. Out of the 90 courses, only 17 were commonly taught across some universities. A comparison of these courses with Table 2, which outlines the course categories, shows that these courses fall into ten categories. This suggests that these ten categories are among the most important topics in art education curriculum planning. Importantly, the only category that did not contain any commonly offered core courses was Cultural Foundations. This suggests that cultural studies in Art Education should be customized based on the specific needs of each society and offered as elective courses that reflect the culture and identity of the target country. Finally, by comparing and analyzing the previous tables, the most frequently offered courses were identified and ranked by priority. The results, presented in Table 4, highlight the importance and priority of these courses in prominent universities worldwide. These findings can be utilized in developing the Art Education program in Iran, adapting it to the country's educational policies.

رویکردهای نوین آموزشی

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

سال نوزدهم، شماره ۲، شماره پیاپی ۴۰، ص: ۱۸۹-۲۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۷

مقاله پژوهشی

مطالعه تطبیقی برنامه درسی رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه‌های منتخب با هدف پیشنهاد دروس کاربردی به منظور تأسیس این رشته در ایران

بهاره حیدری ونیچه: دانشجوی دکتری پژوهش هنر، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی، دانشگاه هنر اصفهان،

اصفهان، ایران.

bahar.heidari@yahoo.com

مهرنوش شفیعی سرارودی * : دانشیار گروه صنایع دستی، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.

m.shafiee@aui.ac.ir

محمد جواد لیاقتدار: استاد برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

javad@edu.ui.ac.ir

چکیده

آموزش دادن هنر یکی از مسائل مهم از دوران کودکی تا بزرگسالی است. اهمیت اینکه هنر چگونه آموزش داده شود و چه مباحثی در این آموزش باید مورد توجه قرار گیرند، به تشکیل رشته‌ای مستقل تحت عنوان آموزش هنر در سطح دنیا منجر شده است که در دانشگاه‌های بسیاری از کشورهای جهان ارائه می‌شود. این در حالی است که جای خالی آن و نیاز بسیار به حضور این رشته در کشور ایران به وضوح قابل مشاهده است. مقاله پیش رو با هدف بررسی تطبیقی برنامه درسی با تمرکز بر مواد درسی رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در میان ۱۸ دانشگاه از هشت کشور ایالات متحده، کانادا، انگلستان، آلمان، هند، سنگاپور، امارات متحده عربی (دبی) و آفریقای جنوبی انجام شده است. تمامی دانشگاه‌ها به طور هدفمند به عنوان نمونه مطالعاتی انتخاب شده‌اند. روش پژوهش تطبیقی بر مبنای نظریه جرج بردی است و داده‌ها از طریق مراجعه به سایت دانشگاه‌های منتخب گردآوری شد. به دنبال پرسش مطرح شده که برنامه درسی رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در کشورهای دیگر چگونه است و بر اساس مطالعه تطبیقی، چه دروسی را می‌توان برای تأسیس این رشته در ایران پیشنهاد داد؟ نتیجه چنین حاصل شد که مجموع دروس موجود در ۱۸ دانشگاه منتخب ۹۰ عنوان درس است که از میان آنها، ۱۷ عنوان درس به صورت مشترک در دانشگاه‌ها تدریس می‌شوند. بر اساس تطبیق و تحلیل اطلاعات به دست آمده، این دروس در ۱۰ مقوله دروس هنر، روش پژوهش، دروس تاریخی و فلسفی، فناوری و مباحث روز در آموزش هنر، مباحث یادگیری و روان‌شناسی، روش تدریس و تربیت معلم، مبانی و نظریه‌ها در آموزش هنر، دروس کارگاهی هنر، برنامه درسی و آموزش و در نهایت پایان‌نامه قابل ارائه هستند. دروس هر مقوله به همراه اولویت بر اساس فراوانی و تکرار درس در دانشگاه‌های منتخب ارائه شدند که ممکن است در تدوین این رشته در کشور استفاده و مطابق سیاست‌گذاری‌های آموزشی کشور مناسب‌سازی شوند.

واژگان کلیدی: مطالعات تطبیقی، آموزش هنر، رشته آموزش هنر، برنامه درسی آموزش هنر

* نویسنده مسئول:

مقدمه

آموزش هنر به فرآیند تدریس و یادگیری مفاهیم و مهارت‌های هنری در زمینه‌هایی مختلف مانند نقاشی، مجسمه‌سازی، موسیقی، تئاتر، رقص، عکاسی، فیلم‌سازی و سایر شاخه‌های هنرهای تجسمی و اجرایی اشاره دارد. این فرآیند نه فقط به توسعه مهارت‌های تکنیکی هنرجویان کمک می‌کند، بلکه به تقویت خلاقیت، تفکر انتقادی، و درک زیبایی‌شناسی نیز می‌انجامد. آموزش هنر اهداف چهارگانه‌ای را دنبال می‌کند که عبارت‌اند از: اول، توسعه خلاقیت، دوم، تقویت تفکر انتقادی و حل مسئله، سوم، افزایش درک زیبایی‌شناسی و چهارم، توسعه مهارت‌های فنی؛ به این معنا که آموزش هنر به دانش‌آموزان و هنرجویان کمک می‌کند تا خلاقیت خود را توسعه دهند. به عبارت دیگر، از طریق فعالیت‌های هنری، افراد می‌توانند ایده‌های جدیدی خلق و از طریق هنرهای تجسمی و اجرایی، آنها را بیان کنند (Eisner, 2002, pp. 15-30). به علاوه، هنر به افراد می‌آموزد چگونه به مسائل از دیدگاه‌های مختلف بنگرند و راه‌حل‌های نوآورانه پیدا کنند. این فرآیند می‌تواند به تقویت مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله کمک کند (Hetland et al., 2007, pp. 45-60). همچنین، آموزش هنر به درک و تقدیر از زیبایی و هنر کمک می‌کند. این امر موجب توسعه حساسیت زیبایی‌شناختی و توانایی درک و تحلیل آثار هنری می‌شود (Dissanayake, 1995, pp. 70-85). و در نهایت، آموزش هنر شامل یادگیری تکنیک‌ها و مهارت‌های خاص هر رشته هنری است. این مهارت‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بتوانند ایده‌های خلاقانه خود را به صورت عملی اجرا کنند (Edwards, 1999, pp. 120-135).

در رابطه با اهمیت و ضرورت آموزش هنر و تشکیل این رشته تحصیلی در کشور، می‌توان گفت از آنجا که هنر نقش اساسی و راهبردی در توسعه فرهنگی و جهت‌دهی اجتماعی در لایه‌های مختلف جمعیتی دارد، نیازمند افرادی است که نه فقط هنر را به خوبی به دیگران آموزش بدهند، بلکه هنر خوب را به دیگران بیاموزند تا در پیشبرد اهداف جامعه مؤثر باشند. چنین آموزشی ثمراتی بسیار سودمند در جامعه خواهد داشت که در این رابطه می‌توان به مواردی همچون افزایش اعتمادبه‌نفس و خودآگاهی، توسعه مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی و همچنین ترویج تنوع فرهنگی اشاره کرد؛ به این صورت که مشارکت در فعالیت‌ها و خلق آثار هنری و دریافت بازخورد مثبت از آن می‌تواند احساس موفقیت و ارزشمندی را در دانش‌آموزان تقویت کند (Winner & Hetland, 2008, pp. 29-31). از طرفی، کار گروهی در پروژه‌های هنری، بحث و تبادل نظر درباره آثار هنری و نمایش عمومی آثار همگی به تقویت این مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی کمک می‌کنند (Thompson & Bordwell, 2016, pp. 250-270). همچنین، مطالعه و آموزش هنرهای مختلف از فرهنگ‌های گوناگون می‌تواند به ترویج تنوع فرهنگی و درک بین‌المللی یاری رساند. این امر می‌تواند به افزایش تحمل و همدلی نسبت به دیگران منجر شود و جوامع را به هم نزدیک‌تر کند (Adams, 1996, pp. 100-120). آموزش هنر نقش حیاتی در توسعه خلاقیت، تفکر انتقادی و درک زیبایی‌شناسی افراد دارد؛ بنابراین، با استفاده از روش‌های متنوع آموزشی و مقابله با چالش‌های موجود، می‌توان به بهبود و گسترش این حوزه کمک کرد و شاهد پیامدهای مثبت آن در جامعه بود.

همچنین، شرایط آموزش هنر در کشورمان ایران مورد سطحی‌نگری قرار گرفته و بدون برنامه‌ای دقیق و علمی رها شده است. برای مثال، پژوهش‌ها نشان می‌دهند شماری از مشکلات نظری تربیت هنری در نظام آموزشی برخاسته از این تصور هستند که قلمرو فرعی هنر فاقد اهمیت لازم برای تنظیم و تدوین برنامه‌ریزی هدفمند است. برآیند چنین دیدگاهی

در عمل این است که مدرسان صرفاً بر اساس برداشت‌های شخصی و بدون عنایت به اهداف تربیت هنری، اقدامات پراکنده و فاقد سندیت علمی انجام می‌دهند (مهرمحمدی و امینی، ۱۳۸۰، ص. ۲۲۱). ماحصل چنین سطحی‌نگری این است که در حال حاضر بسیاری از مدرسان دانشگاهی، دانش‌آموختگان رشته‌هایی هستند که در طی تحصیل یا پس از آن، برای همیشه یا مدتی به تدریس و آموزش در مقاطع گوناگون مشغول می‌شوند؛ اما این موضوع در آموزش هنر بسیار مشکل‌ساز است. مشکلی که این شیوه از انتخاب مدرس ایجاد می‌کند این است که به صرف شناخت تکنیک‌های هنری توسط مدرس نمی‌توان آموزشی کارآمد و مبتنی بر رویکردهای مختلف، مانند رویکردهای مبتنی بر خلاقیت، آموزش به فراگیران با شرایط سنی، جسمی و روانی مختلف، حتی آموزش در فرهنگ‌های مختلف داشت. این در حالی است که در بحث آموزش هنر در کشورهای پیشرفته، مسائل بسیار پراهمیت و ضروری در حوزه آموزش مانند مباحث روان‌شناسی، فرهنگی، اجتماعی و سیاست‌گذاری‌های هدفمند وجود دارند که لازم است مدرس هنر از آنها آگاه و شیوه‌های آموزش هنر مبتنی بر شرایط گوناگون را آموخته باشد؛ از این رو، می‌توان گفت آموزش هنر شرایط و ملزومات خاص خود را دارد که در نوع علمی خود فراتر از آموزش یک تکنیک صرف است که نیازمند توجه و برنامه‌ریزی تخصصی است.

نگاهی به تاریخچه آموزش هنر در دنیا نشان می‌دهد این امر سال‌هاست که در برخی از کشورها مورد توجه و عنایت قرار گرفته است، به طوری که نخستین انجمن آموزش هنر در دنیا بیش از هفتاد سال قبل تأسیس شد و در آن به طور کاملاً تخصصی مقوله آموزش هنر در رشته‌های مختلف هنری و همچنین تمرکز بر جنبه‌های نظری در آموزش هنر از جمله علم انسان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، رشد و تکامل (پیشرفت) انسانی، اصول نظری هنر، نقد هنری و تاریخ هنر، بررسی می‌شود. همچنین، وجود رشته‌ای تحت عنوان «آموزش هنر»^۱ در حوزه آموزش عالی در بسیاری از دانشگاه‌های دنیا در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری مشخص شده است. در رابطه با چیستی و هدف غایی این رشته، می‌توان به طور خلاصه چنین گفت هدف عمده این رشته تربیت دانشجویان برای ورود به عرصه تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش) به منظور تدریس و آموزش به رده سنی ۵ تا ۱۲ است. کسانی که تمایل به آموزش (تدریس) هنر دارند، می‌توانند به رشته آموزش هنر ورود کنند؛ بنابراین، یکی از اهداف متقاضیان برای ورود به آموزش هنر، تدریس هنر است که برای برخی از افراد این تدریس ممکن است شامل هنر عمومی یا تاریخ هنر باشد، در حالی که دیگران ممکن است دارای زمینه‌های تخصصی مانند مجسمه‌سازی یا نقاشی رنگ و روغن باشند. در واقع، کسب درجه دانش‌آموختگی در آموزش هنر، فراگیر را به مهارت و دانش لازم برای درک طیفی گسترده از هنر، از هنر تمدن اولیه گرفته تا هنر نوآوران معاصر، مجهز می‌کند. هنگام تحصیل در رشته آموزش هنر، دوره‌ها و روش‌های خلاقانه برای آموزش دانشجویان در رابطه با همه رسانه‌های هنری تعریف شده‌اند که به دانشجویان امکان می‌دهد دانش هنری خود را بیشتر ارتقا دهند و روش‌ها و تکنیک‌های مختلف را یاد بگیرند تا به دیگران آموزش دهند (URL1).

به علاوه، به لحاظ پژوهش در این حوزه، نشریات و مجلاتی نیز با درجات معتبر علمی مشغول فعالیت و چاپ به‌روزترین پژوهش‌ها و مطالعات نوین در بستر تخصصی آموزش هنر هستند که تمامی اینها آشکارکننده اهمیت بارز و جایگاه بسیار ارزشمند رشته و تخصص «آموزش هنر» در دنیای امروز است؛ اما متأسفانه در کشور ایران صرفاً این رشته در مقطع

¹ Art Education

کارشناسی و در دانشگاه فرهنگیان در سال‌های اخیر دایر شده و توجه آن بیشتر به آموزش مباحث فنی و تکنیکی هنر است و به ارائه پژوهش‌های منسجم و کارآمد در این حوزه منجر نشده است. از طرفی، این رشته در ایران هیچ نگاه ویژه‌ای به فراگیران خاص یا آموزش با رویکرد خاص ندارد. برای پرکردن چنین خلأهایی، چه در فضای آموزشی و چه در زمینه‌های پژوهشی، به نظر می‌رسد این مباحث می‌توانند در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری مطرح و پیگیری شوند. پژوهش پیش رو با توجه به اهداف قابل تأمل رشته آموزش هنر و دلایل پیش گفته درباره ضرورت وجود این رشته در مقطع کارشناسی ارشد انجام شد که می‌تواند در آینده موجب تقویت بنیه تخصصی معلمان هنر و در نهایت ارتقای سطح فرهنگی و تربیتی اجتماع را به همراه داشته باشد. در این راستا، پژوهش پیش رو با مطالعه تطبیقی برنامه درسی (مواد درسی) رشته آموزش هنر در منتخبی از دانشگاه‌ها، مهم‌ترین مقوله‌های آموزشی بر مبنای محتوای مواد درسی را استخراج کرده است تا از این طریق بتوان کارآمدترین دروس مورد نیاز برای تدوین رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد را برای کشور ایران ارائه داد. پرسش اصلی که این پژوهش بر مبنای آن انجام شده این است که: «برنامه درسی رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در کشورهای دیگر چگونه است و بر اساس مطالعه تطبیقی، چه دروسی را می‌توان برای تأسیس این رشته در ایران پیشنهاد داد؟» نکته‌ای جالب توجه در این بخش مطرح می‌شود و آن این است که در راستای رسیدن به پاسخ پرسش اصلی مطرح شده باید ابتدا درصدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های بدوی دیگری برآمد تا بتوان مسیر را برای رسیدن به جواب پرسش اصلی آماده کرد. این پرسش‌های بدوی از این قرار هستند: ۱. دروس رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد که در ۱۸ دانشگاه منتخب ارائه می‌شوند، چه هستند؟ ۲. دروس ارائه‌شده در ۱۸ دانشگاه منتخب را تحت چه عناوینی می‌توان مقوله‌بندی کرد؟ ۳. از میان دروس ارائه‌شده در ۱۸ دانشگاه منتخب، کدام یک از آن‌ها به صورت مشترک در دانشگاه‌ها تدریس می‌شوند؟ ۴. رتبه‌بندی دروس مشترک بر مبنای پرتکرارترین تا کم‌تکرارترین آنها، چگونه می‌تواند باشد؟ البته، باید اذعان داشت که برای رسیدن به هدف پژوهش، رعایت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها بر اساس توالی مطرح‌شده الزامی است.

در این مسیر پژوهشی، رشته آموزش هنر در ۱۸ دانشگاه از دانشگاه‌های دنیا بررسی و تحلیل شد. نتایج این پژوهش می‌تواند تسهیل‌کننده مسیر برای اعضای کمیته برنامه‌ریزی درسی وابسته به مدیریت برنامه‌ریزی درسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) باشد.

با وجود اهمیتی که آموزش هنر دارد و پژوهش‌های زیادی که در حوزه‌های زیبایی‌شناسی، فلسفی و تاریخی در حوزه هنر انجام شده‌اند، متأسفانه پژوهش‌هایی اندک در رابطه با چگونگی آموزش هنر با رویکردهای مختلف و با در نظر گرفتن گروه‌های سنی گوناگون، حتی جنسیت‌های متفاوت یا فراگیران با شرایط خاص و بسیاری موارد دیگر که هم ضروری هستند و هم مهم، انجام شده‌اند. اما در حوزه‌های برنامه درسی و آموزش در دیگر رشته‌ها و بررسی این مهم به صورت کلی منابعی موجود هستند که در راستای تحقق این پژوهش راه‌گشا بودند که در ادامه مهم‌ترین آنها بررسی می‌شوند.

دسته اول، پژوهش‌های مرتبط با حوزه آموزش هنر هستند که منابع محدودتری دارند. نوروزی قره قشلاق و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله مستخرج از رساله دکتری خود تحت عنوان «بررسی تطبیقی شایستگی‌های حرفه‌ای صنایع دستی در چند کشور و تبیین وجوه مغفول آن در برنامه درسی دوره کارشناسی ایران»، برنامه درسی مقطع کارشناسی رشته صنایع

دستی در ایران را از منظر شایستگی‌های حرفه‌ای و مقایسه آن با کشورهای ترکیه، مالزی، هند و انگلستان در سه بُعد دانش، مهارت و نگرش بررسی کرده‌اند. خسروی مشیزی و همکاران (Khosravi Mashizi et al., 2019) در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه تطبیقی برنامه درسی هنر در مدارس ابتدایی ایران و کانادا»، برنامه درسی هنر در مدارس ابتدایی ایران و کانادا را بر اساس چهار مؤلفه اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و شیوه‌های ارزیابی بررسی تطبیقی کرده‌اند. در مقاله‌ای دیگر که فلاح تفتی و همکاران (Fallah Tafti et al., 2020) به رشته تحریر درآورده و آن را «مطالعه تطبیقی برنامه درسی هنر در مدارس ابتدایی برزیل، یونان، ایران و کره جنوبی» نام نهاده‌اند، نتایج نشان می‌دهد چهار کشور تحت مطالعه در زمینه‌هایی همچون رشد تفکر خلاق، آشنایی با بزرگان هنری و آثار معروف آنان، پی‌بردن به زیبایی‌های طبیعت، رشد مهارت‌های دست‌ورزی در کار با اشکال هنری، استفاده از مواد و ابزارهای هنری و بیان احساسات و ابراز وجود از طریق هنر، با یکدیگر شباهت دارند. میرزا امینی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله خود که مستخرج از رساله دکتری ایشان با عنوان «ارزشیابی ضرورت و اهداف دوره کارشناسی ارشد رشته فرش دست‌باف در آموزش عالی بر مبنای الگوی ارزشیابی سیپ» است، پژوهشی با هدف ارزشیابی برنامه درسی کارشناسی ارشد رشته فرش دست‌باف در بخش زمینه و بر مبنای الگوی ارزشیابی سیپ انجام داده‌اند که نتایج حاصل بر مبنای روش‌های کیفی و کمی به دست آمده‌اند. دالوندی (۱۳۸۹) در کتاب خود با نام آموزش هنر در دبستان، قصد داشته است یک چارچوب کلی از درس مایه‌های ماحصل تجربه و مناسب هر پایه تحصیلی ارائه دهد. کتاب رویکردهای معاصر در آموزش هنر حاصل پژوهش‌های گودالیوس و اسپیرز (۱۳۹۸/۲۰۰۲) است. این کتاب به سه بخش تقسیم شده است که چارچوب‌های نظری و دیدی کلی از نظریه‌های متنوع موجود را فراهم می‌آورند.

دسته دوم، پژوهش‌های کلی در حوزه برنامه درسی هستند. برون‌داد پژوهش‌های پروفیسور شورت (۱۳۹۸/۱۹۹۱) در حوزه برنامه درسی کتابی است با نام روش‌شناسی مطالعات برنامه درسی. این اثر مجموعه‌ای گسترده (البته نه کامل و جامع) از روش‌شناسی‌های پژوهشی در حوزه برنامه درسی را ارائه می‌دهد که از آنها با عنوان اشکال گوناگون پژوهش نام برده شده است. رحمانپور و همکاران (۱۳۹۵) در رساله دکتری خود با عنوان «بررسی مقایسه‌ای برنامه درسی کارشناسی ارشد فناوری آموزشی در ایران و کشورهای منتخب به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب»، وضعیت موجود برنامه درسی کارشناسی ارشد فناوری آموزشی در ایران را بررسی کرده و به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب، آن را با کشورهای منتخب مقایسه تطبیقی کرده‌اند. نلسون (۱۳۹۴/۲۰۱۴) حاصل پژوهش‌های خود را در کتابی تحت عنوان طراحی برنامه درسی گردآوری کرده است. او در این کتاب نظریه برنامه درسی، نظریه یادگیری، هدف‌ها و اجزای اساسی آن، روش‌های طراحی برنامه درسی، اصلاح متون درسی منتشر شده و در پایان تلفیق رویکردها را بررسی می‌کند. همچنین، رحمانپور و نصر (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «روش‌شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی» به این نتیجه رسیده‌اند که در پژوهش‌های خارجی برنامه درسی، بیشترین رویکردها به ترتیب رویکردهای کیفی، موردی و پدیدارشناسی هستند، در حالی که در ایران رویکرد کمی بیشترین میزان استفاده را در میان پژوهشگران به خود اختصاص می‌دهد. مهرمحمدی (۱۳۸۷) پژوهشی انجام داده‌اند که حاصل آن چاپ کتابی تحت عنوان «برنامه درسی (نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها)» است. آنها در ابتدای امر حدود و ثغور برنامه درسی را تعریف و سپس، با نگاهی تاریخی، برنامه درسی را بررسی کرده‌اند. رساله دکتری یمانی (۱۳۸۸) که حاصل پژوهش‌های وی با راهنمایی دکتر محمدجواد لیاقت‌دار در حوزه برنامه‌ریزی درسی است، «بررسی نقش برنامه درسی پنهان در توسعه

رفتارهای حرفه‌ای در آموزش پزشکی» نام دارد. این پژوهش به صورت یک مطالعه ترکیبی با رویکرد تری انگولیشن^۲ یا سه سوسازی و با روش هم‌زمان طراحی شده است. در کتاب *نظریه‌های برنامه‌درسی* که توسط میلر (۱۳۸۹/۲۰۰۹) به رشته تحریر درآمده است، نیز طبقه‌بندی دیدگاه‌های برنامه‌درسی جان میلر، استاد دانشگاه تورنتو در کانادا، به طور تفصیلی معرفی شده است.

در زمینه برنامه‌درسی رشته آموزش هنر هیچ پژوهش علمی و تخصصی در ایران وجود ندارد و خلأ پژوهشی بزرگی در این حوزه مشاهده می‌شود؛ از این رو، نیازمند توجه و تمرکز بیشتر پژوهشگران در این زمینه است. امید است که این پژوهش با برداشتن گامی هرچند کوچک، مسیری برای شکل‌گیری و انجام پژوهش‌های مهم و ضروری در این مسیر باشد.

روش پژوهش

این پژوهش در دسته پژوهش‌های توسعه‌ای قرار می‌گیرد که به روش تطبیقی انجام شده‌اند. استخراج اطلاعات و داده‌های پژوهش با مراجعه به سایت رسمی دانشگاه‌های منتخب در پژوهش جمع‌آوری شده و با تجزیه و تحلیل کیفی عناوین و محتوای مواد درسی انجام شده است. روش نمونه‌گیری و فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها به تفصیل در ادامه بیان شده است.

روش نمونه‌گیری و حجم نمونه: این پژوهش در ابتدا با نگاهی جامع و کامل به کلیه دانشگاه‌های ارائه‌دهنده رشته «آموزش هنر» در کشورهای مختلف از قاره‌های مختلف (آسیا، آفریقا، آمریکا و اروپا) آغاز شد، اما از آنجا که دسترسی به برنامه‌درسی همه آن دانشگاه‌ها امکان‌پذیر نبود، صرفاً دانشگاه‌هایی که این امکان را داشتند، در جامعه پژوهش قرار گرفتند. برای مثال، در قاره آمریکا از بین ۶۴ دانشگاه از دانشگاه‌های موجود در ۴۸ ایالت مختلف از کشور ایالات متحده، ۹ دانشگاه واجد چنین شرایطی بودند. همچنین، دو دانشگاه در کشور کانادا نیز شرایطی مناسب برای پیوستن به این پژوهش داشتند. از قاره آفریقا فقط یک دانشگاه در کشور آفریقای جنوبی و از قاره آسیا سه دانشگاه از کشورهای امارات متحده عربی، هند و سنگاپور و از اروپا سه دانشگاه از کشورهای آلمان و انگلستان واجد شرایط مطلوب برای استفاده در این پژوهش بودند. از این رو، در این پژوهش روش نمونه‌گیری ابتدایی به صورت هدفمند و بر اساس امکان دسترسی به برنامه‌درسی (بر اساس چهار مؤلفه هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) و لیست دروس (مواد درسی) بوده است. در این بین، نمونه‌هایی در این مقاله استفاده و ارائه شدند که از تنوع جغرافیایی - فرهنگی برخوردار بودند؛ به این معنا که در نمونه‌های ارائه‌شده سعی بر آن بوده که این رشته در قاره‌های مختلف و همچنین کشورهای پیشرفته مطالعه شود. علت این امر دسترسی به بیشترین عناوین درسی که ممکن است اقتضای فرهنگی یا علمی آن کشورها باشد، بوده است. با این تفاسیر، برای دستیابی به پاسخ مدنظر، به عنوان نمونه مطالعاتی، ۱۸ دانشگاه از سراسر دنیا انتخاب شدند که عبارت‌اند از:

1. Tufts University of U.S.A (Private University in Massachusetts)
2. Illinois University of U.S.A (Land- Grant University in Champaign County, Illinois)
3. Kent State University of U.S.A (Public University in Portage County, Ohio)
4. Indiana University of U.S.A (Public University in Bloomington, Indiana)
5. Pennstate University of U.S.A (Public University in Centre County, Pennsylvania)

² Three Angulation

6. University of Florida (UF University of U.S.A)
7. Adelphi University in Garden City, New York
8. Boston University, Massachusetts of U.S.A
9. Cincinnati University of U.S.A (Public University in Cincinnati, Ohio)
10. Concordia University in Canada (University in Montreal, Quebec)
11. University of British Colombia (University in Vancouver, British Colombia)
12. Middlesex University Dubai (University in Dubai, United Arab Emirates)
13. Jamia millia Islamia (Central University in New Delhi, India)
14. Nanyang Technological University (University in Singapore)
15. Leipzig University (University in Leipzig, Germany)
16. Giessen University (Public University in Giessen, Germany)
17. UCL University (University in London, England)
18. Stellenbosch university (University in South Africa)

روش اجرا و تحلیل داده‌ها: در گام نخست این پژوهش، به منظور افزایش اعتبار و تضمین قابلیت اجرای نتایج حاصل از این پژوهش، پژوهشگران مستقیماً با مراجعه به منابع دست اول (برنامه درسی و مواد درسی موجود در دانشگاه‌ها) که دربرگیرنده مصوبات اجرا شده در دانشگاه‌های ارائه‌دهنده رشته آموزش هنر در جهان هستند، داده‌های اولیه را جمع‌آوری کرده‌اند. این کار از طریق شناسایی و مراجعه به سایت اصلی دانشگاه‌ها انجام شده است. در گام دوم، برای تجزیه و تحلیل و دستیابی به نتایج، از روش کیفی و با رویکرد تطبیقی استفاده شده است که طبق نظریه کوی در طی این فرآیند پژوهشی، دو عنصر مقایسه می‌شوند که بر این اساس می‌توان به توانمندی‌ها و کاستی‌های سیستم‌های آموزشی آگاه شد و مسیر را برای اقدام‌های علمی در راستای اصلاح و نوآوری در سیستم‌های آموزشی هموار کرد (کوی، ۱۳۹۸، صص. ۵-۱۰). به علاوه، از جمله شیوه‌های رایج در پژوهش‌های کیفی در حوزه آموزش، استفاده از شیوه تحلیل تطبیقی از دیدگاه جرج بردی^۳ (Brady, 1969) است که در آن برای تحلیل تطبیقی چهار مرحله توصیف، تفسیر، هم‌جواری و مقایسه در نظر گرفته شده‌اند. چهار مرحله‌ای که جرج بردی از آنها نام برده و پژوهش حاضر بر مبنای آن شکل گرفته است به شرح زیر هستند:

مرحله توصیف شامل مشاهده دقیق، جمع‌آوری اطلاعات و یادداشت‌برداری است و ممکن است شامل دسته‌بندی و اولویت‌بندی نیز باشد. در این پژوهش، پس از انتخاب دانشگاه‌ها که پیش‌تر علت انتخاب آنها بیان شد، برای پیشبرد این مرحله از پژوهش، لیست دروس رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد هر یک از دانشگاه‌ها استخراج و دسته‌بندی شد.

مرحله دوم تفسیر است که تدقیق مشاهدات از منظر تحلیل اطلاعات حاصل از مرحله توصیف است. در این بخش، محتوای دروس ارائه‌شده در رشته آموزش هنر مطالعه و تفسیر شد تا بتوان با استناد به آن، مقوله‌های درسی ارائه‌شده در این رشته را شناسایی و دسته‌بندی کرد.

سپس، مرحله هم‌جواری است که توجه هدفمند به شباهت‌ها و تفاوت‌های بارز در میان نظام‌های تحت ارزیابی برای دستیابی به بهترین چارچوب ممکن به منظور مقایسه است. در این مرحله، از میان تمامی دروس استخراج و طبقه‌بندی‌شده، دروس مشترک و غیرمشترک در میان دانشگاه‌ها با تطبیق و مقایسه بررسی و شناسایی شده‌اند.

³ George Brady (1928-2019)

و در نهایت، مرحله مقایسه است که چستی و چرایی شباهت‌ها و تفاوت‌ها در راستای نیل به پاسخ علمی برای پرسش‌های پژوهش به منظور تبیین و دست‌یابی به نتیجه مدنظر را بررسی می‌کند (Brady, 1969). در این مرحله، دروس مشترک از بیشترین تا کمترین رتبه‌بندی و علاوه بر آن، مقوله‌ها و مواد درسی بر مبنای بیشترین کاربرد و تکرار در میان برنامه درسی دانشگاه‌های منتخب ارزش‌گذاری شدند؛ زیرا این رتبه‌بندی اهمیت و اولویت‌های درسی دنیای آموزش هنر را مشخص می‌کند و می‌تواند معیاری برای تدوین این رشته و مناسب‌سازی آن برای کشورمان باشد.

یافته‌های پژوهش

دروس رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های منتخب

در گام اول پژوهش و پاسخ به پرسش بدوی اول که «دروس رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد که در ۱۸ دانشگاه منتخب ارائه می‌شوند، چه هستند؟» بوده است، مطالعه و بررسی دروس رشته آموزش هنر در هر دانشگاه انجام شد و عناوین دروس ارائه شده ابتدا استخراج شدند و سپس لیستی از این دروس تهیه شد. مطالعات نشان داد برخی از دروس در چند دانشگاه ارائه می‌شوند. به همین دلیل و در راستای سهولت مطالعه و ارائه این اطلاعات، جدولی طراحی شد که در ردیف بالای آن، اسامی دانشگاه‌ها و در ستون اول لیست دروس آورده شده است. در ستون‌های بعدی مشخص شده است که هر درس در کدام دانشگاه ارائه می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱: عناوین دروس رشته آموزش هنر در دانشگاه‌های منتخب (منبع: نگارندگان)

Table 1: Titles of art education courses in selected universities (source: authors)

شماره	فهرست دانشگاه‌ها	تافس (URL2)	ایلیونیز (URL3)	کت (URL4)	ایندیانا (URL5)	پن اسپیت (URL6)	فلوریدا (URL7)	کانکوردیا (URL8)	پوستون (URL9)	سینسیناتی (URL10)	بریتیش کلمبیا (URL11)	آدلفی (URL12)	میدلسکس (URL13)	جامیا میلیا (URL14)	نایانگ (URL15)	لایپتیش (URL16)	گیسن (URL17)	یوسی ال (URL18)	اشتن بوخ (URL19)
۱	رشد و توسعه انسانی و یادگیری	✓																	
۲	مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر	✓							✓		✓								
۳	آموزش همگانی مبتنی بر فرهنگ بصری					✓													
۴	مبانی آموزش هنر	✓	✓	✓			✓												
۵	یادگیری در افراد استثنایی					✓						✓							
۶	گوناگونی (تنوع)، فرهنگ بصری و آموزش و پرورش					✓													
۷	مروری بر برنامه درسی مدارس معاصر					✓													
۸	اصول سرپرستی آموزش					✓													
۹	برنامه درسی در آموزش هنر	✓				✓	✓	✓	✓		✓								
۱۰	مقدمه‌ای بر آموزش بزرگسالان					✓													
۱۱	آموزش مسئولانه بزرگسالان					✓													
۱۲	هنر، طراحی و جامعه		✓																
۱۳	آزمایشگاه روزانه هنرها		✓																
۱۴	مسائل متنوع در آموزش هنر		✓					✓							✓				

															✓		آموزش هنر در دوره ابتدایی	۱۵
															✓		ایروبیك برای کودکان	۱۶
							✓								✓		رشد هنرمندانه (هنری)	۱۷
								✓									کارگاه	۱۸
															✓		پژوهش (تحقیقات علمی) در آموزش	۱۹
															✓		آموزش طراحی Pre K-12	۲۰
															✓		آزمون مروری داوطلبی	۲۱
														✓			مبانی تاریخ و فلسفه آموزش هنر	۲۲
														✓			مطالعه تخصصی در آموزش هنر	۲۳
														✓			روانشناسی یادگیری/تربیتی رشد کودک	۲۴
														✓			رشد نوجوانی	۲۵
														✓			مبانی روانشناسی یادگیری	۲۶
														✓			تاریخ آموزش ایالات متحده	۲۷
														✓			فلسفه آموزش	۲۸
												✓			✓	✓	مطالعات میدانی در آموزش هنر در مدرسه و موزه	۲۹
														✓			راهنمای یادگیری و شناخت کاربردی	۳۰
														✓			روانشناسی آموزشی تیزهوشان	۳۱
								✓		✓		✓	✓				موضوعات معاصر در آموزش هنر	۳۲
											✓						تمرین تحقیقاتی	۳۳
								✓									بازنگری تحقیق در آموزش هنر: نظری و عملی	۳۴
							✓	✓					✓				رسانه‌های جدید در ارتباطات جهانی	۳۵

شماره	فهرست دروس	فهرست دانشگاه‌ها	تافس (URL2)	ایلیو یوز (URL3)	کنت (URL4)	ایندیانا (URL5)	پن اسیت (URL6)	فلوریدا (URL7)	کانکوردیا (URL8)	بوستون (URL9)	سینسیناتی (URL10)	بریتیش کلمبیا (URL11)	آدلفی (URL12)	میدلسکس (URL13)	جامیا میلا (URL14)	نایانگ (URL15)	لایپتیش (URL16)	گیسن (URL17)	یوسی ال (URL18)	اشتن بوخ (URL19)
۳۶	پژوهش آموزشی بر مبنای هنر	فهرست دانشگاه‌ها										✓								
۳۷	مبانی روان‌شناسی آموزش هنر											✓								
۳۸	کارآموزی		✓	✓																
۳۹	تاریخ آموزش هنرهای بصری										✓									
۴۰	مطالعات مورد نیاز در آموزش معلمی										✓		✓							
۴۱	نقش هنر در آموزش												✓							
۴۲	آموزش وقار و متانت برای همه دانش‌آموزان												✓							
۴۳	آمادگی بهداشتی برای معلمان												✓							
۴۴	الگوهای جایگزین برای آموزش هنر												✓					✓		
۴۵	کاوش در هنر: هنرهای خلاق برای همه یادگیرندگان												✓							
۴۶	تحقیق مبتنی بر عمل در آموزش هنر و طراحی																		✓	
۴۷	سمینار				✓						✓	✓	✓							
۴۸	واحد پایه																	✓		
۴۹	دانش تخصصی - اصول اولیه																	✓		
۵۰	تمرین تخصصی - اصول اولیه																	✓		
۵۱	عملی																	✓		

		✓																واحد تخصصی روش شناسی تدریس ۱	۵۲
		✓																پروژه تخصصی روش شناسی تدریس	۵۳
		✓																واحد تخصصی روش شناسی تدریس ۲	۵۴
		✓																واحد تخصصی دانش تخصصی ۱	۵۵
		✓																واحد تخصصی تمرین تخصصی ۱	۵۶
		✓																واحد تخصصی دانش تخصصی ۲	۵۷
		✓																واحد تخصصی تمرین تخصصی ۲	۵۸
✓																		شهروندی و آموزش هنر	۵۹
✓																		جهانی شدن و آموزش هنر	۶۰
✓													✓					یادگیری و شناخت در آموزش (نظریه های یادگیری)	۶۱
✓																		یادگیری خدماتی (آموزش هنر)	۶۲
✓							✓	✓		✓	✓	✓						روش تحقیق و اقدام پژوهی	۶۳
						✓												آموزش در آموزش عالی	۶۴
						✓												روان شناسی یادگیری در آموزش عالی	۶۵
						✓												آموزش و تمرین در آموزش عالی	۶۶
						✓												فلسفه و سیاست در آموزش عالی	۶۷
					✓													پروژه ۱: کارگاه طراحی	۶۸
					✓													پروژه ۲: کارگاه نقاشی	۶۹
					✓													پروژه ۳: کارگاه انتخابی از: هنرهای کاربردی، گرافیک، مجسمه سازی	۷۰
					✓													پروژه ۴: کارگاه عملی پروژه های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶	۷۱

جدول (۱) نشان‌دهنده اطلاعات بسیاری برای این پژوهش است. مطالعه و استخراج دروس ارائه‌شده در دانشگاه‌های یادشده نشان داد ۹۰ عنوان درسی در این دانشگاه‌ها موجود هستند. در گام بعدی پژوهش، که به منظور سامان‌دهی، تفسیر و مقایسه این دروس و پاسخ به پرسش بدوی دوم که «دروس ارائه‌شده در ۱۸ دانشگاه منتخب را تحت چه عناوینی می‌توان مقوله‌بندی کرد؟» بوده است، به مقوله‌بندی آنها نیاز است. نکته مهمی که در این مرحله از پژوهش وجود دارد این است که برای دست‌یابی به مقوله‌های دروس ارائه‌شده نمی‌توان صرفاً به عناوین دروس بسنده کرد؛ از این رو، محتوای دروسی که قابل دسترس بودند، مطالعه و تحلیل و مقایسه شد. نکته‌ای که قابل بیان است این است که پس از بررسی محتوایی دروس، مشخص شد برخی از این دروس با وجود تفاوت در عنوان، به لحاظ محتوایی بسیار مشابه هم هستند؛ به این معنا که دروس از نظر عنوان با یکدیگر متفاوت هستند، اما آنچه هدف و محتوای درس است شباهت و قرابت بسیار دارد. برای مثال، درس روش تحقیق و اقدام‌پژوهی با درس تحلیل منابع و طراحی تحقیق در آموزش هنر به یکدیگر شبیه هستند یا درس تمرین تحقیقاتی با درس کارپروژه آموزش هنر شباهت بسیار دارد. در نهایت، نتایج این بررسی‌ها نشان داد یازده مقوله مهم و اساسی در رشته آموزش هنر در دانشگاه‌های تحت مطالعه ارائه شده‌اند. همچنین، این دسته‌بندی نشان داد برخی از مقوله‌ها تعداد بیشتری درس را نسبت به سایر مقوله‌ها در خود جای داده‌اند (همانند مقوله ردیف شماره ۱ از **جدول ۲**). به علاوه، این موضوع نشان‌دهنده آن است که مقوله‌هایی که دروس بیشتری را در بر می‌گیرند، احتمالاً بیشتر مورد توجه برنامه‌ریزان درسی در همه دانشگاه‌های تحت مطالعه بوده و طبیعتاً از اهمیت و ارزش بیشتری نسبت به سایر مقوله‌ها در رشته آموزش هنر برخوردار بوده‌اند. به همین دلیل، به منظور شناخت و اولویت‌بندی این مقوله‌ها، **جدول (۲)** طراحی و ارائه شده است. این جدول نشان می‌دهد مقوله «دروس هنر» در رشته آموزش هنر، بیشتر از سایر مقوله‌های این رشته مورد توجه برنامه‌ریزان قرار دارد و از اهمیت بیشتری برخوردار است. بعد از آن نیز دروس مربوط به مقوله «روش تحقیق» جایگاه دوم بیشترین اهمیت را با بیشترین تعداد درس در برنامه درسی این رشته به خود اختصاص داده‌اند. مندرجات این جدول از شماره ۱ تا ۱۱ حاکی از اولویت و میزان اهمیت مقوله‌های مستخرج از جدول دروس اصلی، پایه و تخصصی است. بر این اساس، اعضای کمیته برنامه‌ریزی درسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) و دست‌اندرکاران تدوین رشته آموزش هنر نیز می‌توانند پیشنهادهای خود را با تکیه بر اهمیت این مقوله‌ها ارائه بدهند تا مهم‌ترین و اصلی‌ترین مفاهیم مورد نیاز این رشته را از طریق دروسی که در مهم‌ترین مقوله‌ها قرار دارند به دانشجویان منتقل کنند.

علاوه بر نتایج به‌دست‌آمده از جداول (۱) و (۲)، بحث مهم دیگری که می‌تواند برای برنامه‌ریزان درسی در تدوین رشته آموزش هنر در ایران راه‌گشا باشد این است که «از میان دروس ارائه‌شده در ۱۸ دانشگاه منتخب، کدام یک از آنها به صورت مشترک در دانشگاه‌ها تدریس می‌شوند؟». پاسخ به این پرسش می‌تواند سندی بر اهمیت آن درس یا دروس در تجربه جهانی این رشته باشد و به نوعی اعتبار آن دروس را برای رشته آموزش هنر تأیید می‌کند؛ بنابراین، در مقایسه بین دروس ارائه‌شده، دروس مشترک موجود در دانشگاه‌های منتخب استخراج شدند و به منظور جلوگیری از اطاله کلام، نتایج آن در **جدول (۳)** آمده است. گفتنی است که دروس مشترک در همه دانشگاه‌ها وجود ندارند و صرفاً در تعدادی از آنها ارائه شده‌اند. معیار این انتخاب ارائه درس در دست کم دو دانشگاه است.

جدول ۲: مقوله‌بندی دروس ارائه شده در رشته آموزش هنر در دانشگاه‌های منتخب (منبع: نگارندگان)

Table 2: Categorization of courses offered in the field of art education in selected universities (source: authors)

ردیف	عناوین مقوله‌ها	عناوین دروس
۱	دروس هنر	هنر، طراحی و جامعه، آزمایشگاه روزانه هنرها، مطالعات میدانی در آموزش هنر در مدرسه و موزه، کارآموزی، مسائل متنوع در آموزش هنر، هنرهای تجسمی و خلاقیت، رشد هنرمندانه (هنری)، کاوش در هنر: هنرهای خلاق برای همه یادگیرندگان، هنر مدرن و مفاهیم ارتباط آن، راهبردهای فرآیندگرا در تمرین آموزش هنر فوق برنامه، جنبه جنسیتی در آموزش هنر فوق برنامه، از تصویر بسته تا باز، دنیای تصاویر دیجیتال
۲	روش پژوهش	روش پژوهش و اقدام پژوهی، تمرین پژوهشی، آموزش هنر در گذشته و امروز از دیدگاه پژوهشی، راهبردهای پژوهشی در منطقه مرزی هنر و علم، کارپروژه آموزش هنر فوق برنامه، تحلیل منابع و طراحی پژوهش در آموزش هنر
۳	دروس تاریخی و فلسفی	تاریخ آموزش هنرهای بصری، مبانی تاریخ و فلسفه آموزش هنر، رشد هنرمندانه (هنری)، تاریخ آموزش ایالات متحده، فلسفه و سیاست در آموزش عالی، مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر، تاریخ هنر
۴	فناوری و مباحث روز در آموزش هنر	موضوعات منتخب در آموزش هنر، موضوعات معاصر در آموزش هنر، رسانه‌های جدید در ارتباطات جهانی، هنر و فناوری رسانه‌های جدید، آموزش رسانه و آموزش هنر فوق برنامه، مسائل متنوع در آموزش هنر
۵	مباحث یادگیری و روان‌شناسی	روان‌شناسی یادگیری/تربیتی رشد کودک، یادگیری در افراد استثنایی، مقدمه‌ای بر آموزش بزرگسالان، کاوش در هنرها: هنرهای خلاق برای همه یادگیرندگان، روان‌شناسی یادگیری در آموزش عالی، یادگیری و شناخت در آموزش هنر (نظریه‌های یادگیری)
۶	مبانی فرهنگی	جهانی‌شدن و آموزش هنر، آموزش همگانی مبتنی بر فرهنگ بصری، گوناگونی (تنوع)، فرهنگ بصری و آموزش و پرورش، فرهنگ تصویری محبوب
۷	روش تدریس و تربیت معلم	آموزش هنر در دوره ابتدایی، مطالعات مورد نیاز در آموزش معلمی، آموزش در آموزش عالی، پروژه ۵: دستیاری تدریس، پروژه ۶: هنر کاربردی
۸	مبانی و نظریه‌ها در آموزش هنر	نظریه‌های آموزش هنر، نقش هنر در آموزش، مبانی آموزش هنر، مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر، پروژه ۷: نظریه‌های آموزش هنر
۹	دروس کارگاهی هنر	سمینار، پروژه ۱: کارگاه طراحی، پروژه ۲: کارگاه نقاشی، پروژه ۳: کارگاه انتخابی از هنرهای کاربردی، گرافیک، مجسمه‌سازی
۱۰	برنامه درسی و آموزش	برنامه درسی در آموزش هنر، آموزش و تمرین در آموزش عالی
۱۱	پایان نامه	پایان نامه

نتایج حاصل از جدول (۳) نشان‌دهنده این است که از بین ۹۰ درس موجود در دانشگاه‌های تحت مطالعه فقط ۱۷ درس به صورت مشترک در برخی از دانشگاه‌ها ارائه شده‌اند. از طرفی، مقایسه و تطبیق این دروس با جدول (۲) که مربوط به مقوله‌بندی دروس است، نشان می‌دهد این دروس ذیل مقوله‌های ۱. دروس هنر، ۲. روش پژوهش، ۳. دروس تاریخی و فلسفی، ۴. فناوری و مباحث روز در آموزش هنر، ۵. مباحث یادگیری و روان‌شناسی، ۶. روش تدریس و تربیت معلم، ۷. مبانی و نظریه‌ها در آموزش هنر، ۸. دروس کارگاهی هنر، ۹. برنامه درسی و آموزش و ۱۰. پایان‌نامه، قابل دسته‌بندی و ارائه هستند. با توجه به اینکه این دروس در ۱۰ مقوله بالا قرار گرفته‌اند و از طرفی، مطالعه محتوای دروس در جدول (۲) نشان داد دروس با عناوین مختلف در مقوله‌های یکسان قرار می‌گیرند، می‌توان نتیجه گرفت این ۱۰ مقوله ممکن است از مهم‌ترین مباحث در برنامه‌ریزی درسی آموزش هنر باشند. نکته جالب توجه این است که تنها مقوله‌ای که هیچ کدام از دروس اصلی مشترک در آن قرار نمی‌گیرند، مقوله «مبانی فرهنگی» است. این مقوله می‌تواند بر اساس نیازهای اختصاصی هر جامعه در قالب دروس اختیاری با محتوای متناسب با فرهنگ و هویت کشور هدف تعریف و در برنامه درسی این رشته ارائه شود.

جدول ۳: دروس مشترک رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های منتخب (منبع: نگارندگان)

Table 3: Common courses in the field of art education, master's degree in selected universities (source: authors)

شماره	عنوان درس
۱	برنامه درسی در آموزش هنر
۲	هنر و فناوری رسانه‌های جدید
۳	مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر
۴	روش پژوهش و اقدام پژوهی
۵	مبانی آموزش هنر
۶	تاریخ هنر
۷	مطالعات میدانی در آموزش هنر (موزه، مدرسه)
۸	کارآموزی
۹	موضوعات معاصر در آموزش هنر
۱۰	مباحث متنوع در آموزش هنر
۱۱	پایان‌نامه
۱۲	کارگاه
۱۳	سمینار
۱۴	رشد هنرمندانه (هنری)
۱۵	یادگیری در افراد استثنایی
۱۶	مطالعات مورد نیاز در آموزش معلمی
۱۷	یادگیری و شناخت در آموزش هنر (نظریه‌های یادگیری)

نکته دیگری که می‌تواند در تدوین رشته آموزش هنر راه‌گشا باشد این است که «رتبه‌بندی دروس مشترک بر مبنای پرتکرارترین تا کم‌تکرارترین آنها، چگونه می‌تواند باشد؟». در واقع، این مسئله که کدام دروس از کدام مقوله‌ها بیشترین کاربرد را در این رشته دارند نشان از اولویت این دروس در تدوین این رشته دارد. در همین راستا، با تطبیق و مقایسه جداول قبل، با هدف شناخت دروس پر کاربرد به ترتیب اولویت، پرتکرارترین دروس و میزان فراوانی هر درس مطالعه و نتیجه آن در **جدول (۴)** ارائه شد. این جدول، علاوه بر عنوان درس و دانشگاه‌های محل ارائه این دروس، شماره مقوله درس که در **جدول (۱)** آمده است را نیز نشان می‌دهد که می‌تواند اولویت مقوله‌های درسی را نیز مشخص کند.

نتایج **جدول (۴)** نشان‌دهنده اهمیت و اولویت این دروس در دانشگاه‌های برجسته دنیا برای ارائه و تدریس است. این جدول بیانگر آن است که پس از پایان‌نامه، دروسی مانند روش پژوهش و اقدام پژوهی، برنامه درسی در آموزش هنر، سمینار، مبانی آموزش هنر، موضوعات معاصر در آموزش هنر، هنر و فناوری رسانه‌های جدید و مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر و تاریخ هنر در رتبه‌های بعدی قرار دارند و بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند. بررسی و تطبیق این جدول با **جدول (۲)** می‌تواند اولویت مقوله‌های برنامه درسی بر مبنای بیشترین تعداد تکرار درس در بین دانشگاه‌های منتخب را مشخص کند که به شرح زیر است:

اولویت اول: مقوله شماره ۱۱ (پایان‌نامه)، اولویت دوم: مقوله شماره ۲ (روش پژوهش) و مقوله شماره ۱۰ (برنامه درسی و آموزش)، اولویت سوم: مقوله شماره ۹ (دروس کارگاهی هنر)، اولویت چهارم: مقوله شماره ۸ (مبانی و نظریه‌ها در

آموزش هنر) و مقوله شماره ۴ (فناوری و مباحث روز در آموزش هنر)، اولویت پنجم: مقوله شماره ۴ (فناوری و مباحث روز در آموزش هنر)، مقوله شماره ۳ (دروس تاریخی و فلسفی) و مقوله شماره ۱ (دروس هنر)، و در نهایت اولویت ششم به مقوله شماره ۱ (دروس هنر)، مقوله شماره ۹ (دروس کارگاهی هنر)، مقوله شماره ۵ (مباحث یادگیری و روان‌شناسی) و مقوله شماره ۷ (روش تدریس و تربیت معلم) اختصاص دارد.

جدول ۴: رتبه‌بندی دروس مشترک (منبع: نگارندگان)

Table 4: Ranking of common courses (source: authors)

رتبه‌بندی دروس (بیشتر به کمتر)	عنوان درس	عدد مربوط به مقوله در جدول (۲)	دانشگاه‌ها
۱	پایان‌نامه	۱۱	Boston- Kent state- Indiana- UF- Concordia- British Colombia- Cincinnati- Jamia millia- Ucl- Stellenbosch
۲	روش پژوهش و اقدام پژوهی	۲	Pennstate- UF- British Colombia- Cincinnati- Concordia- Stellenbosch
۲	برنامه درسی در آموزش هنر	۱۰	Tufts- Pennstate- Boston- Indiana- UF- British Colombia
۳	سمینار	۹	Kent state- British Colombia- Cincinnati- Adelphi
۴	مبانی آموزش هنر	۸	Tufts- Illinois- Kent State- UF
۴	موضوعات معاصر در آموزش هنر	۴	Pennstate- Boston- UF- British Colombia
۵	هنر و فناوری رسانه‌ای جدید	۴	Pennstate- British Colombia- Adelphi
۵	مبانی تاریخی - اجتماعی آموزش هنر	۳	Tufts- Boston- British Colombia
۵	تاریخ هنر	۳	Kent State- UF- Cincinnati
۵	مطالعات میدانی در آموزش هنر (موزه، مدرسه)	۱	Tufts- Illinois- Pennstate
۵	مسائل متنوع در آموزش هنر	۴	Pennstate- Concordia-Nanyang
۶	کارآموزی	۱	Tufts- Illinois
۶	کارگاه	۹	Kent state- Cincinnati
۶	رشد هنرمندانه (هنری)	۱	Illinois- Adelphi
۶	یادگیری در افراد استثنایی	۵	Tufts- Adelphi
۶	مطالعات مورد نیاز در آموزش معلمی	۷	Cincinnati- Adelphi
۶	یادگیری و شناخت در آموزش هنر (نظریه‌های یادگیری)	۵	Indiana- Stellenbosch

نکته مهم دیگری که قبلاً هم اشاره شد این است که مقوله‌های پرتکرار تمامی مقوله‌های دروس ارائه‌شده در رشته آموزش هنر به جز مقوله «مبانی فرهنگی» (مقوله ردیف ۶ در جدول ۲) را در بر می‌گیرند. این امر نشان‌دهنده این نکته بسیار مهم است که مقوله فرهنگی توسط هر دانشگاه و متناسب با نوع فرهنگ و نگاه آن جامعه به مقوله هنر و انتظارات موجود از تربیت آموزگار هنر تدوین و ارائه می‌شود و خاص همان کشور است و به همین دلیل، نمونه‌ای مشابه در دانشگاه‌های دیگر ندارد. در عوض، دروس مرتبط با همین مقوله (مبانی فرهنگی) بیشترین تعداد تکرار در بین دروس

اختیاری^۴ در دانشگاه‌های منتخب را دارند؛ حال آنکه دروس مندرج در **جدول (۴)** همگی جزو دروس اصلی و تخصصی این رشته به حساب می‌آیند.

بحث و نتیجه‌گیری

در پایان و با توجه به یافته‌های پژوهش، به نظر می‌رسد آموزش هنر از جایگاهی پراهمیت در دنیا برخوردار است؛ اما متأسفانه در کشور ما در مقایسه با برخی از کشورها هنوز جای پژوهش در این زمینه خالی است و آموزش هنر را در سطحی فرعی از برنامه‌ریزی درسی قرار داده است. از طرفی، یکی دیگر از معضلات مهمی که در عرصه هنر به ویژه برای معلمان تازه‌کار وجود دارد نبودن منبع علمی معتبر و کافی در زمینه چگونگی آموزش و روش تدریس هنر در حوزه‌های مختلف است. بنابراین، وجود یک برنامه درسی منسجم و دقیق که یک رشته مستقل تحت عنوان آموزش هنر را تشکیل دهد و هدف اصلی آن تربیت و پرورش معلم هنر باشد، می‌تواند راه‌گشایی بسیار خوب برای برطرف کردن این مشکل و به دنبال آن پرورش علمی و صحیح فراگیرانی باشد که در رده سنی گوناگون تحت تعلیم فارغ‌التحصیلان رشته آموزش هنر قرار می‌گیرند. پرسشی که در این پژوهش مطرح شد این بود که برنامه درسی رشته آموزش هنر در مقطع کارشناسی ارشد در کشورهای دیگر چگونه است و بر اساس مطالعه تطبیقی، چه دروسی را می‌توان برای تأسیس این رشته در ایران پیشنهاد داد. برای دستیابی به پاسخ این پرسش، با بررسی ۹۰ عنوان درسی در ۱۸ دانشگاه واجد رشته آموزش هنر، با رویکرد تطبیقی به شیوه جُرج بردی، بر مبنای محتوای قابل دسترس برخی از دروس اصلی، تعداد ۱۱ مقوله استخراج شدند که می‌توانند کلیه دروس این رشته را در بر گیرند؛ اما این مقوله‌ها دارای اهمیت و ارزش یکسان نیستند. بر اساس تعداد دروسی که در هر یک از این مقوله‌ها قرار گرفته‌اند، این نتیجه حاصل شد که مقوله دروس هنر و پس از آن مقوله روش پژوهش از تکرار و در نتیجه اهمیت بیشتری برخوردار هستند. همچنین، نتیجه تطبیق و تفسیر اطلاعات به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد مقوله‌های پایان‌نامه، روش پژوهش، برنامه درسی و آموزش، دروس کارگاهی هنر، مبانی و نظریه‌ها در آموزش هنر، فناوری و مباحث روز در آموزش هنر، دروس تاریخی و فلسفی، دروس هنر، مباحث یادگیری و روان‌شناسی، روش تدریس و تربیت معلم بیشترین اهمیت را در بین مقوله‌های دروس ارائه‌شده در این دانشگاه‌ها دارد. در نهایت، این گونه به نظر می‌رسد که نتایج حاصل از **جدول (۴)** اولویت اصلی به عنوان مواد درسی ضروری را برای تدوین رشته آموزش هنر داراست. همچنین، از میان دروس جدول (۳) می‌توان دروسی را انتخاب و با توجه به نیازهای جامعه ایران، آنها را در قالب مواد درسی تخصصی مناسب‌سازی کرد. نتایج جداول (۱)، (۲)، (۳) و (۴) می‌تواند راهنمایی مناسب برای شورای برنامه‌ریزی درسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) و نیز دانشگاه‌های هنر سطح کشور باشد.

با توجه به یافته‌های تطبیقی مرتبط با رشته آموزش در دانشگاه‌های منتخب، امید است که یافته‌های این پژوهش گامی هرچند کوچک در راستای ایجاد رشته کارشناسی ارشد آموزش هنر در دانشگاه‌های هنر کشور - همانند دیگر دانشگاه‌های بین‌المللی - باشد.

^۴ برای مطالعه بیشتر و دست‌یابی به لیست دروس اختیاری دانشگاه‌های منتخب به فصل چهارم از رساله دکتری پژوهشگر در دانشگاه هنر اصفهان مراجعه کنید.

منابع

- دالوندی، هلن (۱۳۸۹). *آموزش هنر در دبستان*. انتشارات سمت.
- رحمانپور، محمد، لیاقت دار، محمدجواد، و شریفیان، فریدون (۱۳۹۵). *بررسی مقایسه‌ای برنامه درسی کارشناسی ارشد فناوری آموزشی در ایران و کشورهای منتخب به منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب* [پایان نامه منتشر نشده دکتری]. دانشگاه اصفهان.
- رحمانپور، محمد، و نصر، احمدرضا (۱۳۹۲). *روش شناسی پژوهش‌های داخلی و خارجی مربوط به حوزه برنامه درسی در آموزش عالی. دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی*، ۱(۲)، ۱۲۹-۱۴۸. <http://cstp.khu.ac.ir/article-1-1920-fa.html>
- شورت، ادموند سی. (۱۳۹۸). *روش شناسی مطالعات برنامه درسی* (محمود مهرمحمدی و همکاران، مترجمان). انتشارات سمت. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۹۱)
- کوی، لوتان (۱۳۹۸). *آموزش و پرورش تطبیقی* (محمد یمنی دوزی سرخابی، مترجم). انتشارات سمت. (اثر اصلی منتشر شده در ۱۹۸۱)
- گودالیوس، ایوان، و اسپیرز، پگ (۱۳۹۸). *رویکردهای معاصر در آموزش هنر* (فرشته صاحب قلم، مترجم). نشر نظر. (اثر اصلی منتشر شده در ۲۰۰۲)
- میرزا امینی، سید محمد مهدی، زکریایی کرمانی، ایمان، و نیلی احمدآبادی، محمدرضا (۱۳۹۶). *ارزشیابی ضرورت و اهداف دوره کارشناسی ارشد رشته فرش دست‌باف در آموزش عالی بر مبنای الگوی ارزشیابی سیپ*. *دوفصلنامه گلجام*، ۱۳(۳۲)، ۵-۲۸. <http://goljaam.icsa.ir/article-1-331-fa.html>
- میلر، جی. پی. (۱۳۸۹). *نظریه‌های برنامه درسی* (محمود مهرمحمدی، مترجم). انتشارات سمت. (اثر اصلی منتشر شده در ۲۰۰۹)
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۸۷). *برنامه درسی: نظرگاه‌ها، چشم اندازها و رویکردها*. انتشارات سمت.
- مهرمحمدی، محمود، و امینی، محمد (۱۳۸۰). *طراحی الگوی مطلوب تربیت هنری در دوره ابتدایی*. *فصلنامه علمی - پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)*، ۳۹، ۲۱۹-۲۴۶. <https://sid.ir/paper/13965/fa>
- نلسون، آنابل (۱۳۹۴). *طراحی برنامه درسی* (یوسف رضاپور، مترجم). انتشارات سمت. (اثر اصلی منتشر شده در ۲۰۱۴)
- نوروزی قره قشلاق، حسین، زکریایی کرمانی، ایمان، و نصراصفهان، محمدرضا (۱۴۰۰). *بررسی تطبیقی شایستگی‌های حرفه‌ای صنایع دستی در چند کشور و تبیین وجوه مغفول آن در برنامه درسی دوره کارشناسی ایران*. *ماهنامه باغ نظر*، ۹۸، ۳۳-۴۴. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.239586.4605>

یمانی، نیکو (۱۳۸۸). بررسی نقش برنامه درسی پنهان در توسعه رفتارهای حرفه‌ای در آموزش پزشکی [پایان نامه دکتری منتشر نشده]. دانشگاه اصفهان.

References

- Adams, L. S. (1996). *The methodologies of art: an introduction*. Westview Press.
- Brady, G. (1969). *A comparative analysis of selected program planning procedures for adult educational activities as perceived by adult educators and urban planners in Florida*. The Florida state university.
- Dalvandi, H. (2009). *Art education in primary school*. SAMT Publications. [In Persian].
- Dissanayake, E. (1995). *Homo aestheticus: where art comes from and why*. University of Washington Press.
- Edwards, B. (1999). *The new drawing on the right side of the brain*. TarcherPerigee.
- Eisner, E. W. (2002). *The arts and the creation of mind*. Yale University Press.
- Fallah Tafti, S., Jafari Harandi, R., & Tabatabai, M. (2020). A Comparative Study of Primary Education Art Curriculum Goals in Brazil, Iran and South Korea. *Iranian Journal of Comparative Education*, 3(1), 580- 594. <https://doi.org/10.22034/IJCE.2020.215796.1091>
- Gaudelius, Y., & Spears, P. (2019). Contemporary approaches in art education (F. Saheb Qalam, Trans.). Nazar Publishing. (Original work published in 2002) [In Persian].
- Hetland, L., Winner, E., Veenema, Sh., & Sheridan, K. (2007). *Studio thinking: the real benefits of visual arts education*. Teachers College Press.
- Khosravi Mashizi, M., Soltani, A., & Alinejad, M. (2019). A Comparative Study of Arts Education Curriculum of Primary Schools in Iran and Canada. *Iranian Journal of Comparative Education*, 2(3), 298- 323. <https://doi.org/10.22034/IJCE.2020.202208.1052>
- Koi, L. (2019). *Comparative education* (M. Yemeni Dozi Sorkhabi, Trans.). SAMT Publications. (Original work published in 1981) [In Persian].
- Mehrmohammadi, M., & Amini, M. (2008). Designing the ideal model of artistic education in the elementary school. *Al-Zahra University's Human Sciences Research Quarterly (PBUH)*, 39, 219-246. <https://sid.ir/paper/13965/fa> [In Persian].
- Mehromhammadi. M. (2008). *Curriculum: Theories, perspectives and approaches*. SAMT Publications. [In Persian].
- Miller, J. P. (2010). *The educational spectrum: orientations to curriculum* (M. Mehrmohammadi, Trans.). SAMT Publications. (Original work published in 2009) [In Persian].
- Mirzaa Amini, S. M. M., Zakariaee Kermani, I., & Nili Ahmadabadi, M. R. (2018). Urgency and Necessity of the Postgraduate course in the Carpet in higher education based on CIPP model. *Goljam bi-annual*, 13(32), 5-28. <http://goljaam.icsa.ir/article-1-331-fa.html> [In Persian].
- Nelson, A. (2014). *Curriculum design techniques* (Y. Rezapour, Trans.). SAMT Publications. (Original work published in 2014) [In Persian].
- Norouzi Gharagheshlagh, H., Zakariaee Kermani, I., & Nasr Esfahani, A. (2021). A Comparative Study of Professional Competencies of HandiCrafts in a Few Countries and Explaining Its

- Neglected Aspects in the Iranian Undergraduate Curriculum. *Bagh-e Nazar*, 98, 35- 48. <https://doi.org/10.22034/BAGH.2021.239586.4605> [In Persian].
- Rahmanpour, M., & Nasr, A. (2012). Methodology of internal and external researches related to the field of curriculum in higher education. *Two Quarterly Theory and Practice in Curriculum*, 1(2), 129- 148. <http://cstp.khu.ac.ir/article-1-1920-fa.html> [In Persian].
- Rahmanpour, M., Liaqat Dar, M. J., & Sharifian, F. (2015). *Comparative study of educational technology master's curriculum in Iran and selected countries in order to propose a suitable curriculum* [Unpublished Ph.D. Thesis]. University of Isfahan. [In Persian].
- Short, E. C. (2019). *Forms of curriculum inquiry* (M. Mehrmohammadi et al., Trans.). SAMT Publications. (Original work published in 1991) [In Persian].
- Thompson, K., & Bordwell, D. (2016). *Film art: an introduction*. McGraw-Hill Education.
- Winner, E., & Hetland, L. (2008). Art for Our Sake: School Arts Classes Matter More than Ever-But Not for the Reasons You Think. *Arts Education Policy Review*, 109(5), 29-31. <https://doi.org/10.3200/AEPR.109.5.29-32>
- Yamani, N., & Liaqat Dar, M. J. (2001). *Investigating the role of hidden curriculum in the development of professional behaviors in medical education* [Unpublished Ph.D. Thesis]. University of Isfahan. [In Persian].

منابع اینترنتی

- URL1: www.masterinarteducation.com (25/3/2023)
- URL2: <https://as.tufts.edu/education/academics/graduate-programs/mat-art-education>
- URL3: <https://courses.illinois.edu/schedule/2024/fall/ARTE>
- URL4: <https://catalog.kent.edu/colleges/ca/arts/art-education-ma/#courseworktext>
- URL5: <https://education.indiana.edu/programs/graduate/masters/art-education.html>
- URL6: <https://www.psu.edu/search/?query=ma+in+art+education#gsc.tab=0&gsc.q=ma%20in%20art%20education&gsc.page=1>
- URL7: <https://arteducationmasters.arts.ufl.edu/curriculum/>
- URL8: <https://www.concordia.ca/academics/graduate/art-education-ma.html>
- URL9: <https://www.bu.edu/cfa/academics/degrees-programs/art-education/ma-online/courses/>
- URL10: <https://daap.uc.edu/academic-programs/school-of-art/master-of-arts-in-education.html>
- URL11: <https://edcp.educ.ubc.ca/programs/art-education/>
- URL12: <https://online.adelphi.edu/graduate-degrees/ma-art-education/curriculum/>
- URL13: <https://www.mdx.ac.uk/courses/course-list/course-detail/postgraduate-certificate-in-higher-education>
- URL14: https://www.jmi.ac.in/upload/programme/cs_ffa_arteducation_mfa%20.pdf

URL15: [https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/master-of-education-\(art\)#curriculum](https://www.ntu.edu.sg/education/graduate-programme/master-of-education-(art)#curriculum)

URL16: <https://studienart.gko.uni-leipzig.de/blog/master-kunstpaedagogik-ausserschulisch-leipzig/>

URL17: <https://www.uni-giessen.de/en/study/courses/master/artedu>

URL18: <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/graduate/taught-degrees/art-education-culture-and-practice-ma>

URL19: <https://2023artsandsocialsciences.pdf/>